

Norbere buru-gorputza irakurtzeaz

Garazi Arrula Ruiz

Itzultzailea eta itzulpengintzan doktorea

Identitatea aztergai eta eztabaida iturri izan da giza zientzietan, eta hala ere itzulpen ikasketetan axaletik aipatu izan da, hausnarketa teorikorik gabe maiz. Identitatea etengabe interpretatzen dugun praktika multzoa dela ontzat joz gero, itzulpena, jardun kognitibo eta diskurtsiboa den heinean, tresna esanguratsua izan daiteke identitatearen (des)eraikuntzarako. Halaber, hizkuntza bat eta horrek berekin dakarren erreferentzia-sarea besteengandik bereizteko propietate izan daitezke, identitate kolektiboa osatzeko, hiztun komunitatearen parte izan eta horretaz kontziente bagara. Baiezta dezakegu, ordea, hizkuntzaz aldatzen garen bakoitzean, identitatez mudatzen garela? Berdin zuzentzen gatzaiakio hiztun komunitate bati eta beste bati, norbera bi kulturaren parte denean?

Galdera horiek abiapuntu izanen ditugu itzulpenean eta itzulpenaren bitartez identitatea nola berrinterpretatzen ahal den aztertzeko, literatura oinarri hartuta. Horretarako, aski erroturiko teoria psikosozialetatik abiatuko gara, eta kasu azterketa baten bidez azalduko dugu horien aplikazioa, horrela, itzulpen ikasketetan identitatearen auziari erantzuteko proposamen bat egin nahian.

Artikulu hau *Autoitzulpenaren teoria eta praktika Euskal Herrian* doktore tesitik (2018) eratorria da –sarean dago–, eta nagusiki bi lan hauetako marko teorikoan oinarritu naiz: Eduardo Apodakaren *Identitatea eta anomalia* (Pamiela, 2015) eta Ibai Iztuetaren *Cultura vasca vs Euskal kultura* (*Utriusque Vasconiae*, 2015). Testu barruko goiburu guztiak Lutxo Egiaren *Identitateak* (Booktegi, 2018) antzezlanetik hartu ditut.

Gure izatea egitea baino ez da

Itzulpen ikasketetan identitateak izan duen lekua eta izan dezakeen eragina aztertu aurretik, identitateaz beraz bi hitz esanen ditugu. Giza zientzietan, identitatea pertsona (identitate indibiduala) edo taldea (talde sozial jakin bat) egiten duten ikusmolde, nolakotasun, sinesmen eta praktika diskurtsibo multzoa da. Eduardo Apodakak honela definitzen du: «Identitatea eguneroko praktiketan nahiz erritual edo jazoera berezietan, berariaz edo oharkabean, sortu eta negoziatu, landu eta bizitzen den kode berezi bat» (31). Euskal kulturari buruzko azterketan, Ibai Iztuetak ere definizio bat ematen dio identitateari: norbanakoaren edo taldearen propietate bat da, gu besteengandik bereizten gaituzten ezaugarrien jabe izatearen kontzientzia.

Kontzientzia berezia da, horratik. Izan ere, antzeko izan arren, nahastu behar ez diren bi aurpegi ageri baititu: izena eta izana. Hala, identitatea zedarritzen da izanari –zerbaiti– izena ematen zaionean. Baina baita bestela ere: izena ematea nahikoa izan daiteke, handik izana eta identitatea eratortzeko. Identitatea, hortaz, izanaren gaineko kontzientzia bezala, izenetik edo izendapenetik eratorritakoa izan liteke (Iztueta 2015: 217).

Identitatea ustez berdinak (identikoak) ditugun praktikak izendatzeko modua da, eta praktika horiek berdintzat jotzetik sortzen da; hots, praktika batzuei emandako interpretazioa da. Izendatzea geroago ere agertuko zaigu, identitatea hizkuntzari loturik baitator; horregatik ere aintzat hartzekoa

da horren azterketa itzulpen ikasketetan, biak diren heinean jardun kognitibo eta diskurtsiboa.

Bereizgarri bat behar du identitaterik egonen bada, hots, beharrezkoa da *beste* batekiko alderaketa eta diferentziazioa. Horrela, identitatea eraikitzeke orduan, alderaketa eta ezberdintze mekanismoek badute zer esana. Norbanakoa ez da alderaketa hori egiten duen bakarra: gure buruari buruzko definizioa besteek guri buruz duten irudiaren arabera da, eta kontuan hartu behar da 'beste' ugari ere badirela. Esan daiteke, bada, joan-etorriko bidaiak bat dela, alde bikoia, harremanean egiten den eraikuntza sozial, aldakor, ideologiko eta historikoa, eta, hortaz, ez dela gatazkatik libre. Horrela, gizarteak, kulturak eta identitatearen interpretazioan eta diskurtsioan parte hartzen duten taldeek zuzenean baldintzatzen dute identitatea ulertzeko dugun modua.

Identitate indibiduala eta identitate soziala aipatu ditugu; bien arteko bereizketa dikotomikoa arras erroturik dago

gaur egun ere Mendebaldeko kulturaren, nahiz eta maiz nabarmendu den ez direla errealitate bereizgarriak. Identitate sozialaren kontra jotzen delarik, kasurako, identitate indibidualaren kontra egiten da, gehienetan horrela hartu ez arren. Psikologia sozialak ere dikotomia hori apurtu eta, besteak beste, izate indibiduala ingurumen sozialarekin nola

Giza zientzietan, identitatea pertsona (identitate indibiduala) edo taldea (talde sozial jakin bat) egiten duten ikusmolde, nolakotasun, sinesmen eta praktika diskurtsibo multzoa da

lotzen den aztertu du. Margot Pujal i Llombart-ek (2004: 101) dioenez, identitate sozialak eta identitate indibidualak «elkar eraikitzen dute, niarekin loturiko edozein alderdi hitzez jartzen dugunean darabilgun hizkuntzak berezkoa duen alde sozialaren, kulturalaren eta ideologikoaren bitartez» (nire itzulpena, gainontzeko aipuak bezalaxe). Bestela esanda, norbanakoak praktika diskurtsiboaren bitartez egiten duen

eraikuntza soziala da identitatea, eta ez litzateke bikoiztasun proposamen dikotomikoetara murriztu beharko, itzulpen ikasketetan egin izan denez.

Teoria psikosozialaren jarraitzaileek autoestimua eta diskriminazioa ere hizpide dute identitateaz hitz egitean; batetik, norbanakoek autoestimua positiboa lortzen dute beren identitate-taldeengandik, eta, bestetik, talde barruko pertsonak lehenesteko joera dago 'kanpotar' diren horien kaltetan (kanpotar norbera parte den talde jakin horrekiko). Estrukturalistek erakutsi bezala, erlazioan datza diferentzia, eta zentzua eratortzen da elementuak elkarrekin erlazioan jartzetik, hots, oposizio batetik. Diferentziazio prozesua ere erlazio horretan ikus dezakegu, esperientzia sozial eta indibidualen hautatzeari bide ematen baitio. Iratxe Esparzak eta Manu Lopez Gasenik (2015: 16) diotenez, espazio horietako bakoitza logika, jokamolde, kultura eta arau jakinen arabera antolatutik dago; beraz, espazio batetik bestera aldatzean, ezinezkoa da jardunbide berberak transferitzea; aitzitik, espazio berriari dagozkion arau, kode eta praktiken sistema osoa gureganatu beharko dugu. Nolabait, antzera gertatzen da itzulpenean: xede kulturaren elementuak bereganatzen ditu testuak, edo, bestela esateko, xede kultura bereganatzen da testuaz.

Guztiaren hasieran bakanak ginen

Autoitzulpena da norberak sorturiko diskurtso bat beste hizkuntza, dialekto edo hizkuntza aldaera batera itzultzearen prozesua eta emaitza. Beraz, agente bera da testua (ahozkoa edo idatzizkoa) sortzen duena eta testu hori itzultzen duena; testu idatziaren kasuan, idazlea eta itzultzailea. Itzultzailea, elebiduna izateaz gainera, bi kulturaren jabe ere izanen da, are nabarmenago espazio geografiko berean bi hizkuntza edo gehiago mintzatzen direnean; egoera horretan sorturiko autoitzulpenek elebitasun endogeno edo barne-elebitasun bat dute oinarrian. Euskararekin gertatzen diren autoitzulpen gehienek sorburua horixe da. Hizkuntzen asimetriak eta

kultura eleaniztun, periferiko eta mugakide baten konplexutasunek eragina izanen dute nahitaez bai (auto)itzulpenean bai identitateen eraikuntzan.

Agentea bera denez, autoitzulpenari buruzko azterketen baitan aurkitu ditugu identitateari itzulpen ikasketetan egin zaizkion erreferentzia gehienak, aipatu hizkuntza eta kultura bitasunari loturik. Esate batera, Paschalis Nikolaouk (2005) dio transposizio linguistikoarekin hasten den autoidentitate ariketa bat dagoela norbere obra itzultzearen jardunean. Identitate bikoitz bat, konplexua, zeinaren bidez sortzaileak bere partaidetza eta erreferentzia markoei loturiko diferentziak ezagutzen baititu (Lagarde 2013). Hain zuzen, Eva Genteseek honela dio: «Autoitzulpenaren bi identitateak orekatzeko modutzat hartzen da autoitzulpena, hizkuntza bati ematen zaion lehentasuna behin-behinekoa soilik delako» (2013: 268). Norbere identitatea bilatzeko eta definitzeko bidez ere aurkeztu da autoitzulpena (Flores Silva 2017). Bistan denez, identitate bikoitz batez mintzo dira; are gehiago, bada tarteko identitate bat (*in between*) hizpide duenik ere (Cocco 2009). Bikoitza, tartekoa, autoerreferentziala, baina sekula horren adieran sakondu gabe.

Itzulpen ikasketek identitatea erabili duten moduari helduz, Aurelia Klimkiewicz (2013) autoitzulpenak izatearen baitan sortzen duen dialogo eleaniztunaz mintzo da, tentsio sare konplexu baten eragile baita. Interpretazio horren arabera, itzulpena ez da soilik sorburu testuaren eta xede testuaren arteko harremana; aitzitik, bi testuen hartzaile sareak ere itzulpenaren parte dira. Klimkiewiczek autoitzulpena narratibitate apurtutzat eta dinamikotzat du; identitatea adierazteko bitartekoa baino gehiago, kultur arteko dialogoa da: «autoitzulpenak erakusten du identitatea zehazteko eta artikulatzeko zailtasuna, bi hizkuntzek talka egin eta elkarren mendeko izateari uko egiten baitiote, eta, ondorioz, horrek kontzientzia zatikatu bat dakar» (2013: 191-192). Nik ulertzen dudan moduan, diglosia eta elebitasuna maila pertsonalean eta sozialean gertatzen dira, eta hizkuntzak botere harremanen bidez

Idazlearen asmoa zeinahi dela ere, autoitzulpenean hizkuntzetako bat posizio subordinatuan gera daiteke, are nabarmenago gure kasuan, non hizkuntzen arteko harremana hasieratik baita asimetrikoa

artikulatzen dira bai jendartean bai norbanakoarengan; idazlearen asmoa zeinahi dela ere, autoitzulpenean hizkuntzetako bat posizio subordinatuan gera daiteke, are nabarmenago gure kasuan, non hizkuntzen arteko harremana hasieratik baita asimetrikoa arteko harremana hasieratik baita asimetrikoa. Idazle elebidunak erreferentzia sare bat eta iruditeria oso bana lotuko dizkio hizkuntza bakoitzari, erreferentzia pertsonalak (jarrerera, sentimenduak...) nahiz kolektiboak. Iztuetak (2015) dioenez, hizkuntza bat hautatzeak bestelako hautu batzuk ekar ditzake berekin, emozioek eragina baitute arrazoitzean. Ondorioz, autoitzulpenaz ari garelarik, esan dezakegu hizkuntza batetik bestera mudatzean horietako bakoitzari lotzen dizkiogun jarrerek eta atxikimenduek eragina izan dezaketela itzulpen prozesuan hartutako erabakiekin eta darabiltzagun estrategiekin.

Hizkuntza identitaterako sarbidea dela eta, Elin-Maria Evangelistak galdetzen du bigarren hizkuntzan idaztean identitate berri bat sortzen ote den; zehazki, aztergai ditu «hizkuntza, identitatea eta ahotsaren ondorioak idazle batek bere obra 'itzultzen' duelarik bigarren hizkuntza batean idatziz, bikoiztasun etengabearen zentzu horren aurrean» (2013: 178). 'Bigarren hizkuntza batean idaztea' darabil autoitzulpenaz mintzatzeko, hasieran zehazten duenez. Horrela, idazle elebidun/eleaniztunen baitan bi identitate ote dauden aztertzen du, eta autoitzulpen prozesuan batz gabetzen ote garen; 'galera' ba ote dagoen, alegia. Izan ere, gehienetan autoitzulpena izatearen galeratzat hartzen baita, eta lehen hizkuntzari egindako traiziotzat. Bigarren hizkuntza hautatzea halabeharrez edo aukeraz egiten den bereizten du

Evangelistak, bigarren hizkuntzarekin izandako esperientziak idazketa prozesua bera baldintzatzen duelakoan. Hain zuzen, izatearen eta hizkuntzaren elkarreraginari buruz, Mary Besemeres ikertzailea aipatzen du: «Besemeresek uste du elebidunak identitateen bertsio gatazkatsuen baitan bizi direla eta bi identitate/hizkuntza horien artean aukeratzea beharrezkoa dirudiela» (Evangelista 2013: 179). Beraz, berriz ere, ikuspegi horren arabera badirudi izatea bat eta bakarra dela eta horrek elkarren kontrako bi bertsio dituela elebidunen kasuan. Alta, dikotomia horrek ez du bat egiten ontzat jo dugun identitatearen pluraltasun eta etengabeko eraikuntza narratibo eta dinamikoarekin. Azkenik, Evangelistak ondorioztatzen du identitatearen galera edo jatorrizkoari traizioa egitetik urrun, ‘irabazi’ modura uler daitekeela autoitzulpen prozesu hori, eta irabazi horiek zerrendatzen ditu: besteak beste, lehen hizkuntzarekiko loturetatik aske aritzeko aukera eta ikuspegi bikoitzaren jabe izatea.

Ondorioz, esan daiteke izatearen beste aspektu batzuk arakatzeko eta etengabe berrinterpretatzeko aukera ematen duela autoitzulpenak. Konparazio batera, Sara Kippur-ek (2015) Federmanen obra autobiografikoa eta horren autoitzulpen ugariak alderatzen ditu, eta ondorioztatzen du Federmanek kolokan jartzen duela ‘autorearen’ irudi estatikoa, itzulpenaren bidez bere buruaren errepresentazio askotari-koak egiten dituen. Bizitza edo historia beraren hainbat aldaera ditu, bada, baita edizio elebidunetan ere. Kippurren (2015: 60) hitzetan, «haren bizitzaren bertsioen arteko aldeak iradokitzen du narratiba dominante edo autoritario baten gabezia onartzeko borondatea». Ikertzaileak nabarmentzen duenez, autoitzulpenaren bidezko testuaren mugikortasun dinamikoak autorearen *mouvance* jarraitua ahalbidetzen du. Beherago ikusiko dugunez, autoitzulpenak mugimendu hori ahalbidetzeak ez du esan nahi aldiro betetzen denik. Evangelistaren hipotesiari jarraikiz, beste ‘irabazi’ bat ikus dezakegu Katixa Dolhare-Zaldunbidek (2013) proposaturiko norberaren eta bestearen arteko dialogoan. Itxaro Bordaren

autoitzulpen prozesua oinarri harturik, Dolhare-Zaldunbidek dio ez dela identitaterik dialogo hori gabe, eta Ricoeur-ek proposaturiko distantziaren hermeneutika hizpidera dakar: norbere obra itzultzeko, autoreak idatziz emandako testuaz desjabetu behar du, bestetasunaz ohartzeko eta gero presente berri batean horretaz jabetzeko, hizkuntza berri baten 'abegia' (*hospitalité*) eskainiz. Ondorioz, Bordak bere lanak itzultzea erabakitzen du idazketa landu ez ezik obra osoko gaien sakondu nahi duelako, «identitate guztien singular-tasun sakon hori (norbera, hizkuntza, kultura, herri baten identitatea), zeina paradoxikoki ez baita existitzen bestetasunarekin axaleko topaketaren talkan baizik». Nolanahi den, beti gertatzen da talka edo gatazka norbera/gu eta bestearen arteko harremanean, eta gatazka hori ikusgarri(ago) eginen da (auto)itzulpenean –Bordaren kasuan, esaterako–.

Orain arte ikusitakoan oinarrituta, beraz, bistan da tresnak behar ditugula itzulpenean identitatea nola sortzen den identifikatzeko. Psikosoziologiaren arloan garatutako bi teoria proposatuko ditugu orain, analisi enpirikorako marko teoriko bat eskaini asmoz.

Bi arraia zaharren gurutzaketa

Kategorizazio eta errepresentazio sozialen teoriak psikosoziologiaren eremuan garatu badira ere, zein bere bidetik sortua da, eta batez ere jokabidea azaltzen dute; gurutzaketarik eginen ez badugu ere, biak elkartuko ditugu hemen, itzulpen ikasketei ekarpen esanguratsua egin diezaieketelakoan.

Identitate soziala gure buruari buruz egiten ditugun deskribapenak, diskurtsoak dira, zeinekin identifikatuta sentitzen baikara. Niaren narratiban darabiltzagun kontzeptu eta hitzek konnotazio eta balorazio sozialak loturik dituzte intrintsekoki, oro har komunitate edo gizarte bateko ideologia nagusiaren ondorio direnak eta neutrotik gutxi dutenak, izan positiboak izan negatiboak. Balorazio horiek identitate batzuk hobestera garamatzate; esate batera, Mendebaldean,

gaur egun, ‘bertako’ izateak inplikazio positiboak ditu jende askorentzat, eta ‘etorkin’ kategoriak, berriz, negatiboak.

Kategorizazio Soziala da jendeak bere burua eta besteak nola ikusten dituen gizartean. Teoria horrek norbanakoak jende-multzoak (bere burua barne) taldetzat jotzeko egoerak deskribatzen ditu, baita jendea *talde* terminoetan hautematearen ondorioak ere. Teoria horren sortzaileek –lehenik Henri Tajfel eta gero John C. Turner– jendea nola hautematen dugun eta pertzepzioek gure izate sozialean zer eragin duten aztertu dute. Kategorizazioak inguru soziala sailkatzeko eta ordenatzeko tresna kognitiboak dira, eta prozesu horrek ondorio du norbanakoaren ekintza sozial askotarikoa; ez du mundua sistematizatzeko soilik balio, norberak inguru horretan bere lekua identifikatzeko (egiteko) ere bai. Hurremanean egiten den prozesu kognitiboa dela esan daiteke, ondorio sozialak dituen. Tajfel eta Turnerrek hiru prozesu psikosozial bereizten dituzte, besteak eta gure burua nola hautematen ditugun adierazten dutenak eta oro har ordena honetan gertatzen direnak: kategorizazioa, identifikazio soziala eta konparazioa. Pertsonak taldekide direla oinarri hartuta, talde jakin bateko pertenezia sentimenduak eragina du besteen hautemate eta errepresentazio horietan. Beraz, ingurua kategoriatan sailkatzeak talde horretako kideei buruzko informazioa emanen digu; era berean, gure burua talde bateko kideztat hartzean, kontzienteki hala egitean, talde horretako arau ustezkoen arabera jardutera garamatza.

Tajfel eta Turnerrek proposaturikoaren arabera, kategorizazioaren atzetik dator identifikazioa: bere burua partetzat duen taldearen identitatea bereganatzen du norbanakoak, eta identifikazio-prozesu horretan norbere buruarekiko estimua talde-partaidetzari lotzen zaio. Azkenik, konparazioa egiten da norbera parte den taldearen eta beste taldeen artean; aipatu autoestimua gordeko bada, konparazio horretatik ‘garaile’ atera behar du norbere taldeak: «kanpo talde baten presentziaz jabetze hutsak taldeen arteko lehia edo erantzun diskriminatzaileak ekar litzake barne taldearen partetik» (Tajfel eta

Turner 1979: 38). Norbera emakumea, euskalduna, agnostikoa eta klase ertain-baxukoa dela esateak, adibidez, zenbait talde sozialetako pertenezia eta gizartean norberak duen posizioa adierazten ditu, baita horiekiko atxikimendu sentimendu bat ere, beste kategoria batzuk erabiliko baitzituen besteren batek egoera berean (esaterako, heterosexuala, zuria eta tabernaria). Kategoria bakoitzak rol, errepresentazio eta ezaugarri sozial jakin batzuk izanen ditu, kategoria bereko kideek konpartituko dituztenak, eta norberaren ideologiaren araberrakoak izanen direnak. Hain zuzen, kategorizazio sozialaren teoriar, ‘ideologia’ erabiltzen da taldekotzat jotzen den jokabideari buruz gizarteak ematen dituen azalpenei erreferentzia egiteko (Pujal 2004: 116). Kategoria sozialak *berez* existitzen direla pentsatzea, bada, okerra da, atzean duten karga handia baita. Horren adierazle bat da kategoria sozial guztiak ez direla modu berean ikusgarri: talde gutxituei, azpiratuei edo botererik ez dutenei erreferentzia egiten dieten kategoriak erabiliagoak eta ikusgarriagoak izan ohi dira besteak baino; kasurako, homosexual, beltz eta euskaldun kategoriak heterosexual, zuri eta espainol kategorien aldean. Sinplifikaziorako tresna baliagarria da, baina ez horregatik onbera.

Labur, bada, gizarte edo herri bakoitzak bere egitura sozialaren, historiaren eta balioen araberrako kategoriak izanen ditu eskura, eta horiek baldintzatuko dituzte identitate sozialak. Hain zuzen, baldintzatzaile horiek bigarren mailan uztea egozten dio Apodakak teoriari: «kategoriak ez direla behin betiko eta berez sortu diren ‘marko kognitiboak’, kategoriak etengabe sortu, negoziatu eta eraiki behar diren ‘marko simbolikoak’ dira. Marko horiek, bistan da, praktiketan egikaritu behar dira» (2015: 57). Horregatik dakartza Apodakak hizpidera Sheldon Stryker-en eta Peter J. Burke-ren lanak, identitate teoria integratzaileago bat eskaini dutelakoan. Rolak (posizio sozialak) negoziatu egin behar direla eta negoziazio horiek egitura sozialetan egiten direla nabarmentzen dute; negoziazio horiek, taldekideekin ez ezik, beste taldeetako kideekin ere egiten dira. Identitateak gugandik espero diren

barneraturiko rolak dira, eta horiek bete behar direnez gero, zentzu multzoak sortzeko praktikak ere badira.

Hiztun-komunitateek kategoriak osatzen dituzte, zeinak diskurtsoaren, atxikimendu emozionalaren eta prozesu soziokognitibo baten bidez osatzen baitira. Testuinguru diglosiko, asimetriko edo postkolonial batean, hiztun-komunitateetako pertenezak ez dira maila berean eta gatazkarik gabe gertatzen. Hots, esan daiteke norbanako batek bi hiztun-komunitateko kide delako kontzientzia izan dezakeela, bi hizkuntzetako hiztuna baita, eta, hala

ere, kategoria horietako baten parte aktibo izanen da (sentienduari, erabilerari edo bie dagokienez). Plano orokorrago batean, hizketa ekintza orok norbera eta solaskidea harreman sozial batean jartzen ditu, eta horrek kategorizazioa dakar, izan talde berekotzat, izan beste taldekotzat. Afrikako ko-

lonia frantses izandakoetan oinarrituta, Paul Wald-ek ikusi du erabiltzen den inguru sozialaren arabera frantses hizkuntza norbera eta bestea kategorizatzeke ezaugarri izan daitekeela. Azterketarik egin gabe, esanen genuke hala gertatzen dela beste hizkuntzekin ere. Gainera, testuinguru elebidun edo eleaniztunetan, hizkuntza batetik bestera aldatzean hizlaria beti ari da bere irudi bat sortzen. Hizkuntza erabileren bidez, bada, posizionatu egiten gara, errepresentazio modu bat gertatzen da: solaskideen eta norberaren irudiak sortzen.

Autoitzulpenari dagokionez, galde dezakegu idazlearen rol hartzea aldatu egiten den testua itzultzeko prozesuan; batetik, beste jardun bati ekiten diolako, eta, bestetik, beste hiztun komunitate bati mintzatzen zaiolako, hots, hasierakoaren aldean bestelakoa izan daitekeen kategoria edo talde bateko irakurleriari. Autoitzultzaileak bere burua bi kategorietako partaidetzat izan dezake, nahiz eta parez pareko bi

Testuinguru diglosiko, asimetriko eta postkolonial batean, hiztun-komunitateetako pertenezak ez dira maila berean eta gatazkarik gabe gertatzen

kategorien partaidetza lehiakortasun eta gatazka iturri izan daitekeen. Hipotesi modura, esanen nuke itzulpen prozesuan kategoria moldatze edo aldatze bat gertatzen dela, gatazkarako aukerak leunduz; kasurako, etxekotze tekniken bidez Bestearen (sorburu kategoria) arrotasuna gutxitu eta izate potentzialera (xede kategoria) hurbiltzea. Egitura mailan, itzulpenaren egiletasunaren berri ematen ez denean eta obra bigarren jatorrizko modura aurkezten denean, posizionatze bat ikus dezakegu, autoreak bere burua kokatzen baitu xede komunitatearen kategorian, xede kulturako idazletzat. Autofikziozko lanen kasuan, posizionatze hori agerikoagoa izan daiteke, norberaren irudia eta identitate eraikuntza baitago jokoan. Autofikzioa autoitzultzean, idazleak berak sorturiko irudia du idazle-itzultzaileak parez pare.

Identitateak zentzu multzoak sortzeko praktikak direla esateak zuzenean garamatza hona ekarri nahi dugun bigarren teoriara: *Errepresentazio Sozialen Teoria*. Serge Moscovicik aurkeztu zuen errepresentazio soziala 1961ean, psikoanaliaren baitan. Ordutik, hamaika izan dira jarraitzaileak eta kontrakoak. Emile Durkheim-en 'errepresentazio kolektiboak' kontzeptua hartu zuen Moscovicik abiapuntutzat, baina, heterogeneoegia eta aldi berean estatikoegia zela argudiatuta, 'errepresentazio sozialak' terminoa hobetsi zuen. Sortzailearen definizioaren arabera, errepresentazio soziala balio, ideia eta praktiken sistema bat da, talde edo komunitate bereko kideek konpartitzen dutena (Moscovici 1988); sistema horrek funtzio bikoitza du: lehenik, norbanakoei beren mundu sozial eta materialean orientatzen lagunduko dien ordena bat ezartzea; bigarrenik, komunitate bereko kideen artean komunikazioa ahalbidetzea, munduaren eta beren historia indibidual zein kolektiboaren hamaika alderdiak izendatu eta klasifikatzeko kode baten bidez, baita elkarrekin erlazionatzeko kode baten bidez ere. Beraz, norbanakoa (berdin taldea) ez da mundu objektibo batekin zuzenean erlazionatzen, ezpada horren errepresentazioekin, komunitate bat etengabe interpretatzen eta berresanahitzen ari den horiekin. Teoria pragmatikoek aspaldi

erakutsi zuten hitzen balio performatiboa; hitzek ideiak eta konnotazioak ere badakartzatenez, errepresentazio sozialak eraikitzeko, horiek elikatzeko eta berrinterpretatzeko aukera dago hitzen eta adieren bitartez, eta, ondorioz, itzulpenaren bitartez. Talde bateko kideek elkar komunikatzeko (bai hitzez bai jokamoldez) ulermen sistema komun bat behar dute, talde horrentzako esanahi espezifikoak duen ideia eta kontzeptu multzoa. Teoriak zekarren berritasunetako bat da esanahia negoziazio sozial baten ondoko eraikuntza dela, hots, ez gauza absolutu, finko eta aldagaitz bat, eta esanahiaren interpretazioak ingurumen sozialaren beste alderdi batzuen ulermen edo ezagutza eska dezakeela.

Alor honetan lan egin duten autore gehienek bat egiten dute errepresentazio sozialak ezagutza-elementu biziak eta dinamikoak direla esatean, «harremanean soilik existitzen direnak, besteekiko dialogoan eta negoziazioan sorturiko bitarteko espazioan» (Howarth 2006: 68). Errepresentazio ezberdinak lehiatzen dira errealitatea aldarrikatzeko, eta beste errealitate batzuk defendatu, mugatu eta baztertzen dituzte. Hain zuzen, hala ezagutza-elementu dinamikoen sorreran nola errepresentazio praktiketan, gatazka soziala, kritika eta erresistentzia leudeke. Erreala zer den, bada, diskurtso sozial eraikiaren arabera izanen da. Errepresentazio sozialek errealitatea egin egiten dutela dio Moscovicik (1988: 245): «errepresentazio konpartituek, horien hizkuntzak, errealitate esaten diogun horren arrakaletan hain sakon barneratzen dira, non esan baitezakegu eurek osatzen dutela errealitatea». Horregatik, askotariko botere-harremanek esanahia lehiatzen eta negoziatzen dute, hots, errealitatea, eta horrek gatazka dakar. Bereziki nabarmena da hori botere guneetan; kasurako, azkenaldian edukiz betetzeko lehian dauden kontzeptuetako bi dira demokrazia eta nazionalismoa. Horra beste elkar-gune bat: kategorizazioari buruz mintzatzean ere aipatu da rola negoziatu behar direla, eta itzulpena maiz negoziazio prozesutat definitu da. Azkenik, botere-diskurtsoak irau-narazteko ere erabiltzen dira errepresentazio sozialak. Esan

daiteke, bada, errepresentazioek eragina izan dezaketela ez soilik guk mundua egituratzeko eta horri zentzua emateko moduan, baizik eta munduak gu 'egiteko' moduan.

Teoriari ikuspegi kritiko batetik begiratuta, Caroline Howarthek (2006: 78-79) erakusten du errepresentazioak darrabilzkigula identitate komunak aldarrikatzeko eta praktika estigmatizatzaileei aurre egiteko. Beharrezkotzat jotzen du identitatea ulertzea errepresentazioak helburu ezberdinekin (negoziaziorako, eraldaketarako, legitimaziorako eta abar) zergatik eta nola erabiltzen diren azaldu ahal izateko. Errepresentazio sozialak historia eta errerealitatea eraikitzen erabiltzen diren elementu aldakorak izanik, posible da horiek berresanahitzea, baita, ondorioz, errerealitatea (horren pertzepzio kolektiboa) aldatzea ere.

Eguneratze zenbait behar badu ere, Moscoviciren teoria aintzat hartzeko da. Itzulpenaren ikerketan teoria esanguratsua izan daiteke, aztertzen dituelako, besteak beste, nola sortzen diren munduaren ikuspegi konpartituak (zentzu komuna) eta nola dakartzaten horiek ekintza. Errepresentazio soziala balio, ideia, metafora, sinesmen eta praktika *stock* bat da, talde edo komunitate bereko kideek konpartitzen dutena. Itzulpengintzan eta identitateari loturik, bada, ez da soberan galdetzea hizkuntza komunitate batek darabilen

Errepresentazio soziala balio, ideia, metafora, sinesmen eta praktika *stock* bat da, talde edo komunitate bereko kideek konpartitzen dutena

len hitz stockarekin eta beste hizkuntza komunitate batek darabilen hitz stockarekin irudikapen sozial bera (zentzu komun bera) eraikitzen ote den. Adibide ximple bat: Euskal Herriak eta Pays Basquek irudikapen sozial bera sortzen ote dute euskal hiztunaren eta frantses hiztunaren ulermenean? Autoitzulpenari

gagozkiolarik, galde dezakegu itzultzailea xede hizkuntza komunitatearen errepresentazio sozialez jabetzen ote den

edo, kontrara, autoitzultzailearen errepresentazio soziala ez den aldatzen, hori moldatzeko beharrik ez ote den (beharra irudikatua izanik ere).

Orain, etengabeko interpretazio eta negoziazio prozesu kognitibo-interaktibo baten ondorio diren testuen azterketari aplikatuko dizkiogu azaldu berri ditugun bi teoriak. Literatura testuetan oinarrituko gara, hain zuzen literaturak berak ekoizten baititu komunitate edo herri baten identitate kulturalari ekarpena egiten dioten esanahi horietako asko (Esparza eta Lopez Gaseni 2015: 11).

Hautsi da Anphora eta ez da gu zurrunik

Duela ez asko, norbaitek esan zidan egunkarietan gehien irakurtzen diren atalak iritzi artikuluak direla; laburtasunagatik, batetik, eta izen propioa daramatelako, bestetik. Horren inguruko balorazioan sartu gabe eta datu enpirikoen faltan, baieztapena aintzat hartuz gero, badirudi iritzi pertsonalak pisua hartu bezala indartu dela singularitasuna egiletasunean, eta, horrekin, bai nitasunaren literatura bai autofikzioaren oihartzuna. Itxuraz, autofikzioak bi narratiba motaren uztartzea du oinarrian, bi horien arteko mugak beti zurrunik ez izan arren: fikzioa eta autobiografia. Karen Ferreira-Meyers-ek dioenez (2015: 206), autofikzioa hiru identitateen printzipioan oinarritzen da (autorea da obraren narratzailea eta protagonista), autobiografia bezalaxe, baina obra fikzioztat aurkezten da narrazioan eta aipamen paratestualetan (izenburua, sinopsia, prentsa). Nolabait, autofikzioa ezin da autobiografiatzat aurkeztu, bigarren horren egiantzekotasun printzipioa era kontzientean hausten baitu. Serge Doubrovskyk proposatu zuen autofikzio terminoa 1977an; haren arabera, garai postmodernoren ezegonkortasun ontologikoa gainditzeko ahaleginetan ari den mundu literarioak autobiografia klasikoari emandako erantzuna da.

Autofikzioaren oihartzuna ugaritu dela esan dugu, ez autofikziozko testuak. Izan ere, gutxi dira gurean halakotzat

jo izan diren obrak. Sarean bilaketa azkar bat eginez gero, idazle eta literatura kritikariek hauek aipatzen dituzte: Atxagaren *Nevadako egunak* eta *Soinujolearen semea*, Antzaren *Atzerri*, Uriberen *Bilbao-New York-Bilbao*, Saizarbitoriaren *Martutene*, Zalduaren *Idazten ari dela idazten duen idazlea*, Lertxundiren *Zu*, Salabururen *Errateko nituenak* eta Meaberen *Kristalezko begi bat*. Segur aski ez dugu bat eginen horiek guztiak zaku generiko berean sartzen, ezta guztiak autofikziotzat hartzen ere. Hasteko, guztietan ez da egilea izen-abizenaz istorioan txertatzen beste fikziozko pertsonaia baten gisan. Idazle horien artean, Atxagak, Zalduak eta Meabek baizik ez dute autoitzulpenerako joera erakutsi. Horregatik, eta autofikzio kasu argienetako bat delako, Miren Agur Meaberen *Kristalezko begi bat* eta horren gaztelaniarako autoitzulpena aztertuko ditugu hemen.

Meabe idazlea eta itzultzailea da ofizioz, eta bere obrak itzultzeaz gainera, beste idazle batzuenak ere itzuli ditu euskarara eta gaztelaniara. Zenbatu ditugun 14 autoitzulpenetatik 13 haur eta gazte literatura testuak dira, eta beste bat kolaborazioan eginikoa. Modu indibidualean autoitzulitako helduentzako eleberririk bakarra da *Un ojo de cristal*, eta euskarazkoa baino urtebete geroago kaleratu zuen. Autoitzulpen gardenena da, esplizitua, izenburuaren azpian «Traducción de la autora» jartzen baitu lehen orrialdean, eta kreditu-orriak sorburu testuaren berri ematen. Aurreko azterketa batzuek erakutsi bezala, itzulpenak ez dakar beti gardentasuna, bereziki autorea denean itzulpenaren egilea. Horren zergatiak eta eragina beste nonbait azaldu ditudala-eta (ikus *Senez* 48), ez naiz horretan sartuko; alta, aipagarria da Meabek esplizitu egiten duela peritestueta bere itzultzaile izaera. Atzeko azalean liburua eleberrizat aurkezten bada ere, kritikari zenbaitek eta autoreak berak (*Noticias de Álava*, 2014-10-03) autofikzioa dela aipatu dute.

Istorioaren pertsonaia nagusia, autore-narratzaile esplizitua, haustura emozional batetik osatu nahian Landetako etxe batera aldatzen da bi hilabete eta erdiz, non liburu hau

idazten baitu. Esplizitu egiten ditu idazketa tokia (Vieux Boucau) eta garaia (2011-09-09tik 2011-11-22ra). Lehen pertsonan mintzatzen den narratzailearen asmoa da bertan liburua idaztea, «Orrialde bat egunero. Neurri hori ezarri diot neure buruari» (hori eta hemendik aurrerako aipu guztiak eleberritik ateratakoak dira, kontrarik esan ezean). Kategoria sozialak testuan identifikatzeko modu bat izan daiteke idazlearen/itzultzailearen ‘enuntziazio eremuari’ (Tymoczko 2003) begiratzea; hots, nondik hitz egiten den, zer posiziotik. ‘Nondik’ hori (auto)itzultzailearen atxikimendu kultural eta ideologikoen baldintzatuko dute, baita eremu geografikoak eta denborazkoak ere. Enuntziazio eremua identifikatzeko, izenordeen erabilera eta itzultzailearen ahotsa aztertu ohi dira testuan; horiei ere begiratuko diegu jarraian.

Narratzaileak aipatzen du testua idatzi aurretik oharrak hartu zituela: «apunte-mataza bat, karpeta batean ekarri dudana hona». Nolabait, euskarazko testua oharren berridazketa osoagoa eta egituratuagoa da. Metaliteratura nonahi aurki dezakegu, baita idazketa prozesuari eginiko erreferentziak ere: «Ez dakit nora eramango nauen 2011ko irailaren 9an hasitako esperimendu honek. Ez dakit, ezta ere, zer epetara arte luzatuko den eta zer beste kontagai bilduko dituen». Idazten ari den testuari ere erreferentziak egiten dizkio: «Esan dezagun *self-imitation* bat dela». Eta, ia amaieran, bere buruari buruz eraikitako irudiaz mintzatzen da: «Ezen eta pertsonaia ere bihurtu naiz orriotan, ezinbestean: ni neu izanik, ez naiz neu erabat (nahita edo nahi gabe). Horra hor autoimitazioaren mugak eta onurak. Nire beste *ni* bat sortuz joan da hemen». Identitatearen auziari helduz, galde dezakegu

Autofikzio kasu argienetako bat delako, Miren Agur Meaberen *Kristalezko begi bat* eta horren gaztelaniarako autoitzulpena aztertuko ditugu hemen. Autoitzulpen gardenada, esplizitua

gaztelaniazko autoitzulpena, berridazketaren berridazketa izateaz gainera, «beste *ni*» bat sortzeko modua ote den edo euskarazko «beste *ni*» hori bera ote den.

Liburua txataletan antolaturik dago: estilo kliniko eta poetikoa txandakatzen dira. Atal klinikoetan Meabe bere kristalezko begiari buruz mintzo da, dimentsio bikoitza duena: lehenik, balio erreal du, «neure identitate-marka delako»; bigarrenik, balio metaforikoa, bizitzako beste galera batzuen sinbolo. Gorputzetik abiatzen du, beraz, idazketa, eta subjektu gorpuztu bezala agertzen zaigu egilea testuan. Meri Torras-ek (2009) darabilen afektibitatearen ikuspegitik, emozioen kontaktak izaera kolektiboa hartzen du, identitate pertsonal eta kolektiboen, oposizio faltsuaz gaindi, bat egiten baitute liburuan. Hasieratik bertatik bada 'zu' bat, irakurleari zuzentzen zaiona eta idazle-irakurle bereizketa bistaratzen duena: «Neuretzat idazten ari naiz, beraz, baina zeuretzat ere bai akaso, akaso zeu ere bazarelako maitasunak jo eta egundaino akabatu ez duen norbait». Bere buruaz ari bada ere, Bestea presente dago. Bigarren pertsona han-hemenka agertzen da beraz hasi eta buka –«Hitzez hitz sinetsiko al duzu kontatu dizudan guztia?»–, eta, baliabide horien bidez, idazle-narratzaileak behin eta berriz jartzen ditu zalantzan errealitatearen eta fikzioaren arteko mugak.

Atal batzuek kasuan kasuko atalari dagozkion oharrak dituzte amaieran, etzanez zehazten dituztela berrikusi edo garatu beharreko pasarteak. Liburuaren bukaeran esaten duen bezala, autoreak J. M. Coetzeeren *Summertime*-tik hartu zuen ideia. Intertestu horiek guztiek lan bukatugabe baten irudipena ematen dute, joera postmodernisten bidetik. Orain arte esandakoari tiraka, pentsa dezakegu itzulpen prozesuan idazleak istorioa berridatziko edo moldatuko duela euskarazko testuan jarritako oharren arabera. Behin baino gehiagotan esan izan da autoitzultzailea itzultzaile pribilegiatua dela, eta bere posizioaz baliatzen dela itzulpenean lizentzia batzuk hartzeko, ez liratekeenak berdin onartuko beste itzultzaile batek egitekotan. Hala ere, kasu azterketa honetan, autoreak

testua berregiten du gaztelaniaz, eta eutsi egiten dio ez soilik espazio eta denbora erreferentziei, baizik eta, ikusiko dugunez, baita euskarazkoan agertzen zaizkigun kategoria eta errepresentazio sozialei ere. Autorearen eta itzultzailearen rol tradizionalen arteko bereizketa nabarmena egiten du, zeinak (oraindik ere) lotzen baitira, hurrenez hurren, idazketarekin eta sormenarekin, batetik, eta hitzez-hitzezkoarekin eta kopiarekin, bestetik.

Maila makro batean, esan behar dugu Meaberen autoitzulpenak hurbiletik segitzen diola sorburu testuari, bai egiturari bai esaldi eta hitzen kopuruari dagokienez. Baieztapen horrek atzean du azterketa zabalago bat. Hamar autorearen hogeitalau prosazko testuk osatzen dute doktore tesiaren baitan eginiko corpus paralelo eleaniztun digitala; zehazki, helduentzako hamar euskarazko lan eta horien gaztelania/frantseserako hamalau autoitzulpen. Corpus horren azterketan oinarriturik landu dut Meaberen autofikzioa, identitateari arretaz begiratzeko. Testuen alderaketa horrek esaten digu autoitzulpen guztiek dituztela euskarazkoek baino hitz gehiago, eta Meaberen bikotean aldea txikia da. Euskarazkoan baino hamaika esaldi gutxiago daude gaztelaniazkoan; horietakoren bat desagertu bada ere, beste batzuk aurreko edo ondorengo esaldiari lotu zaizkio. Pentsa daiteke kopuruan aldea egotea hizkuntzen egitura eta ezaugarrien ondorio dela, ez itzulpen estrategiena; esate batera, euskara hizkuntza aglutinatzailea izateak ekar lezake hitz kopuru txikiagoa inguruko erdarekin alderatuz gero (horrek ez lioke esaldi kopuruari eragin). Nolanahi den, hipotesi modura, esanen nuke ez dela baliabide formalen eta hizkuntzaren mugen ondorio hutsa, eta, aitzitik, euskaratik frantsesera/gaztelaniara itzultzean bada-goela zabaltze linguistikorako joera estilistikoa. Hipotesia baieztatu edo ezeztatzeko, alderaketa bidezko azterketak izan behar du beste aldi baterako eginkizun.

Orobat pensatu liteke autofikzioan autorea fikzioan baino esplizituago inplikatu dela istorioan, narratzailea eta protagonista baita aldi berean, eta horrek ekar litzakeela

Badirudi Meabek 'ohi baino' hurbilagotik segitzen diola sorburu testuko egiturari, corpusean bildutako beste autoitzultzaileen jardunarekin alderatuz gero, behintzat

moldaketak, esate batera, egituran. *Kristalezko begi bat* da, ordea, gure corpuseko autofikziozko lan bakarra, eta horren autoitzulpenak erakusten du moldaketa txikiena makro

mailan. Ondorioz, badirudi Meabek 'ohi baino' hurbilagotik segitzen diola sorburu testuko egiturari, corpusean bildutako beste autoitzultzaileen jardunarekin alderatuz gero, behintzat.

Mikro mailan eta identitate teoriei helduz, Meabek xede testuan gorde egiten ditu sorburu testuko kategoria eta errepresentazio sozialak. Esan

dugunez, gorpuztasunaren eta egiletasunaren konstrukzioa da eleberria. Norberaren irudia etengabe interpretatzen eta eraikitzen da (bada 'Autoerretratu' izeneko txatal bat ere, non narratzaileak bere itxura fisikoa eta nortasuna deskribatzen baititu), baita zalantzan jartzen ere («Zer zen 'ni bezalako emakume bat'?»). Autobehaketarako ariketa bat dela esan daiteke, eta idazketak istorioaren protagonista –Meabe bera– ahalduntzen du, zentzuaren bilaketa etengabearen bidez. Autoitzulpenaren ekintza, bada, zentzu bilaketa horren sakontze modura uler daiteke, nahiz eta testu azterketak ez duen horren adierazlerik erakutsi, salbu eta autobehaketa hori beste hizkuntza batean egiteko nahia (izan hautazkoa izan bultzatutakoa).

Bere nortasunean, gorputzean eta harremanetan miatzearen bitartez, narratzaileak bere burua kategoria sozial hauetan kokatzen du, bai sorburu testuan bai autoitzulpenean: idazlea, emakumea, euskalduna, begibakarra, literaturazalea, eleaniztuna, langilea, menopausia-adinekoa, ama, alaba, ahizpa, banandua. Izenburutik bertatik, begibakarraren kategoria presente dago hasi eta buka (*begi* hitza ia ehun aldiz agertzen da), eta narratzaileak organo gabezia hori

gogorarazten du parte den beste kategoriak aurkezten dituen bakoitzean. Autoitzulpenaren bidez, kategoria horiek birproduzitzen dira; esan liteke idazle euskaldunaren kategoria nabarmendu egiten dela gaztelaniazkoan, sorburu testuan idazketa hizkuntzaren bidez adierazten den hori gaztelaniazkoan esplizitu egiten baitu. Horrela, 'idazle' kategoria behin eta berriz eta modu esplizituan eraikitzen da; aldiz, itzulpenari erreferentzia bakarra dago («Esan diot itzultzailea naizela») eta, xede testuan, bakar bat ere ez testu itzuliari edo itzulpen prozesuari, nahiz eta halakorik espero zitekeen sorburu testuko metaliteratura ikusita.

Meaberen lanean erreferentzia kultural anitz dago, bai euskal kulturari bai mundu osoan ezagun diren artelan, artista eta toponimiari. Euskal imajinario kolektiboari gagozkio-larik, erreferentzia gehienak gorde egin dira itzulpenean, pare bat salbuespenekin. Batetik, historiako begibakarren zerrendan, Tartalo desagertu egin da gaztelaniazkoan; bestetik, Anariren kantu baten esaldi ezaguna –«eskerrak ahulak garen (hamar puntu, Anari)»– autoreari edo abestiari inolako erreferentziarik egin gabe ematen du: «menos mal que somos débiles (diez puntos, Anari)». Euskal irakurleek esaldia kantuaren letrarekin lotuko dute erraz, edo, behintzat, jakinen dute Anari musikaria dela eta ondorioztatzen ahalko dute abesti batetik hartua dela; gaztelania irakurle gehienek (izan gaitezen positibo) nekez eginen dute halako loturarik. Tartalo desagertzeak neutralizazioa dakar itzulpenean, eta, Anariren aipuak, berriz, arrotasuna. Bigarren horren bide-tik, bada narratzaileak bere buruari «euskal geisha» esaten dionekoa; gaztelaniazko itzulpenean hitzez hitz ematen du, 'vasca' edo halakoren bat jarri beharrean. «Euskal» horretaz gainera, badira beste euskarazko hamaika hitz xede testuan, itzulpenik gabe ematen direnak, narratzaile-idazlearen ama hizkuntzaren gogorazle. Bukaeran, glosario batean biltzen ditu: «*aita*: padre. *ama*: madre. *amabitxi*: madrina. *aitita*: abuelo. *amuma*: abuela. *gaztetxe*: local juvenil. *txiqui*: pequeño-a, chiquito-a. *txoko*: rincón. Por extensión, sociedad

gastronómica. *zulo*: agujero, orificio, cavidad». Badira beste bi euskarazko hitz –*ikastola* eta *bidegorri*– gaztelaniazkoan, glosarioan jaso ez badira ere, beharbada Euskal Herrian bizi den gaztelania irakurleak ezagunak izanen dituelako (nahiz eta berdin ulertuko dituen glosarioan ageri diren gehienak). Izan ere, Meaberen autoitzulpena Pamielak argitaratu zuen, eta, beraz, pentsatzekoa da irakurleria potentzialak Meabek euskal munduari eginiko erreferentzien berri izanen duela, espazio geografikoa, behintzat, konpartitzen baitute. ‘Buruko autoitzulpena’ delakoari eskainitako artikulu batean, Helena Tanqueirok dio glosarioa dela idazle afrikarren lan postkolonialetan gehien erabiltzen den baliabidea, batetik, beren errealitate linguistikoa adierazteko, eta, bestetik, iradokitze pertsonaiak mintzo diren hizkuntzak ez duela bat egiten liburu idatzita dagoen hizkuntzarekin. Aztergai dugun itzulpenean baliabide eta helburu bera ikus ditzakegu (Tanqueirok proposaturiko oinarriekin guztiz bat egin ez arren).

Gaztelaniazkoan, autoreak eman egiten du euskarazko testuan eraikitako erreferentzia sarea eta imajinario kolektiboa, erreferentzia guztiak –tokikoak nahiz nazioartekoak– maila berean jarritz. Egokitzapen bakarra egiten du: hitz baten adieraz eta terminologiaz mintzatzean, xede testuak gaztelaniazko hiztegi bateko definizioa gehitzen dio testuari, euskarazkoa ordeztu gabe, halere. Bide beretik, sorburu testuan beste hizkuntzei eginiko erreferentziak edo beste hizkuntzetako hitz/esaldi/aipuak –bereziki ingelesez eta frantsesez– bere horretan agertzen dira xede testuan, ezein itzulpen edo egokitzapenekin; esate batera, «Vanitas vanitatum omnia vanitas», «Attention, madame, c’est fragile’, eta «lip-gloss». Badira euskarazko testuan zenbait gaztelaniazko hitz ere, «guapa» eta «fulanita» kasurako, xede testuan markarik gabe agertzen direnak. Euskaldun gehienek ulertuko dituzte hitz horiek sorburu testuan, lehena, behintzat, ahozkoan oso erabilia baita (euskararekin batera frantses hiztun direnek bigarrena ulertuko ote duten ez dakit). Heterolinguismo mailak sakonago azalduko ez baditugu ere, esan behar da

xede testuan hizkuntza/aldaera gehiago agertzen zaizkigula sorburu testuan baino, gorago aipaturiko euskarazko hitzak tarteko; itzulpen hautu kontziente bat, dudarik gabe. Hizkuntzaz aldatzeak ez dakar inolako etxekotze edo egokitze saia-kerarik, ezta lehenik euskaraz aurkezturiko mundu ikuskera osatzeko asmorik ere; aitzitik, mundu ikuskera hori –errepresentazio sozialak– gordetzen eta are ikusgarriago egiten dira autoitzulpenean. Aintzat harturik irakurleek testu baten zentzua osatzen eta horri esanahia ematen diotela autorearen nahi eta asmoez harago, esanen nuke xede hartzailearen distantzia fisiko, sozial eta sinbolikoak baldintza dezakeela hartzaileen posizioa autorearen mundu ikuskeraren aldean. Esaterako, gaztelaniazko testuan euskarazko hitzak sartzeak dituen inplikazioak ez dira berak izanen Euskal Herriko irakurle batentzat eta testuinguru soziolinguistikoaren berri ez duen edo horrekin loturarik ez duen kanpoko beste batentzat. Artikulu hau, ordea, autoreak bere buruaz egiten duen irakurketara mugatzen da, eta beste baterako utziko ditugu irakurleen eraikuntza interpretatiboari buruzko gogoetak.

Miren Agur Meaberen lanen kasu azterketa honek erakusten du sorburu testuan aurkeztutako kategoria eta errepresentazio sozialak xede testuan ordezkapen/egokitzen gabe ematen ahal direla. Egiletasuna eta gorpuztasuna birsortzen du gaztelaniaz, itzultzaile kategoriatik, oraingoan. Autoitzulpenak ez dakar, ordea, zuzenean eta nahitaez, beste imajinario baten eraikuntza, ezta itxuraz horretarako aproposa izan litekeen generoan ere –autofikzioan–. *Kristalezko begi bat* italiaraz, katalanez eta ingelesez ere atera da. Jakingarria izanen da aztertzea xede testu horiek autorearen itzulpen joerekin

Miren Agur Meaberen lanen kasu azterketa honek erakusten du sorburu testuan aurkeztutako kategoria eta errepresentazio sozialak xede testuan ordezkapen/egokitzen gabe ematen ahal direla

bat egiten duten, gaztelaniazko itzulpenean oinarritu diren eta kasuan kasuko xede irakurleek autorearen identitatearen eraikuntzan nolabait parte hartzen duten, testuaren eta itzultzaileen bitartez.

Baliteke, ordea, ezohiko kasu baten aurrean egotea; gogo aipatu bezala, corpuseko gainontzeko testuek sorburu testuarekiko distantzia handiagoa erakusten dute egitura mailan, nahiz eta, doktore tesiko ondorioei jarraikiz, ezin dugun esan, praktikan, itzultzaileek egiten ez duten zerbait egiten dutenik autoitzultzaileek. Diskurtso mailan, ordea (eta horrek kategorizazioa dakar), bada aldea; kasurako, Atxagaren autoitzulpen eta kolaborazio lanak aztertzean, Elizabete Manterolak (2013) erakutsi du idazleak bi literatura sistemaren partaidetza aitortzen diola bere buruari, eta bere itzulpenak gaztelaniazko irakurleari egokitzen zaizkiola. Lehenago ere agertu da testuinguru linguistiko asimetrikoetan argitaletxeek helburu duten irakurle/kontsumitzaileak eragina izan dezakeela autoitzulpen teknika eta hautuetan; hortaz, aldea egon liteke Espainian/Frantzian argitaratu edo Euskal Herrian argitaratu, hautu horiek autorearen erabakien edo argitalpen irizpideen ondorio diren gorabehera. Usteak uste, corpusean oinarriturik, ikusi dugu, esaterako, Ixiar Rozasek *Negutegia*-ren autoitzulpen bera kaleratu zuela Mexiko DFn eta Iruñean (aldaketa tipografikoak salbu), eta Eider Rodriguezek aldaketa batzuk egin zizkiola *Eta handik gutxira gaur* ipuin-liburuaren gaztelaniazkoari, Donostian kaleratu zuenean, Madrilen ateratako edizio elebidunarekin alderatuta. Gogoan izan behar da Miren Agur Meabe itzultzaile profesionala dela, eta hori ere baldintzarri izan daitekeela itzulpen prozesuan hautuak egiterakoan. Gainera, autore batzuek (adib. Atxaga eta Borda) euskaraz idazten dute itzulpenaren aukera edo ziurtasuna buruan dutela, eta horrek nahitaez baldintzatuko ditu hala sorkuntza nola identitate proiektzioak (errepresentazio sozialak) lehen idazketa prozesuan (euskarazkoan), are gehiago bi literatura sistemetako kide izan nahi izanez gero (kategorizazio soziala);

horrek, ezinbestean, lehen testuaren neutralizazioa ekarri ohi du. Nabarmenagoa da hori aldi bereko itzulpenean, atzera eta aurrera egin daitekeelako eta euskarazkoa itzulpenaren neurrietara jantzi.

Ezbairik gabe, labur geratzen da azterlan hau identitatearen eta autoitzulpenaren arteko harremana ulertzeko. Proposamen dikotomikoez harago, sarrera honekin nahi izan dut itzulpenaren azterketaren bidez identitatearen auziari argi ematea (edo alderantziz), eta azterketa enpirikoan aplikatzeko marko teoriko bat eskaintzea. Zer posiziotik eta zer gorputzetik mintzatzen gatzaizkion nori eta kontaketa horretan zer sortzen dugun galde-erantzuteko aberasgarria da norbere burua, kolektiboaren parte delarik, irakurtzea. 🍷

Bibliografia hautatua

[Gainontzekoak sarreran aipaturiko doktore tesian jasota daude.]

- Dolhare-Zaldunbide, Katixa (2013). 'L'autotraduction dans l'ouvre polyphonique d'Itxaro Borda', in C. Lagarde eta H. Tanqueiro (argk.) *Lautotraduction aux frontières de la langue et de la culture*, Limoges: Lambert-Lucas, 93-99.
- Esparza, Iratxe eta Lopez Gaseni, Jose Manuel (2015). 'El texto como lugar común de la transformación identitaria', in I. Esparza eta J. M. Lopez Gaseni (argk.) *La identidad en la literatura vasca contemporánea*, Suitza: Peter Lang, 7-38.
- Evangelista, Elin-Maria (2013). 'Writing in translation: A new self in a second language', in A. Cordingley (arg.) *Self-translation: Brokering originality in hybrid culture*, Londres eta New York: Bloomsbury, 177-187.
- Ferreira-Meyers, Karen (2015). 'Autobiography and Autofiction. No need to fight for a place in the limelight, there is space enough for both of these concepts', in K. W. Shands et al. (argk.) *Writing the Self: Essays on Autobiography and Autofiction*, Huddinge: Södertörns högskola, 203-218.
- Gentes, Eva (2013). 'Potentials and Pitfalls of Publishing Self-Translations as Bilingual Editions', *Orbis Litterarum* 68/3, 266-281.
- Howarth, Caroline (2006). 'A social representation is not a quiet thing: exploring the critical potential of social representations theory', *British Journal of Social Psychology* 45/1, 65-86.
- Kippur, Sara (2015). *Writing it twice: self-translation and the making of a world literature in French*, Evanston: Northwestern University Press.
- Klimkiewicz, Aurelia (2013). 'Self-translation as broken narrativity. Towards an understanding of the self's multilingual dialogue', in A. Cordingley (arg.) *Self-translation: Brokering originality in hybrid culture*, Londres eta New York: Bloomsbury, 189-201.
- Manterola, Elizabete (2013). 'Escribir y (auto)traducir en un sistema literario diglósico: la obra de Bernardo Atxaga', in C. Lagarde eta H. Tanqueiro (argk.) *Lautotraduction aux frontières de la langue et de la culture*, Limoges: Lambert-Lucas, 61-67.
- Pujal i Llombart, Margot (2004). 'La identidad (el self)', in T. Ibáñez Gracia (koord.) *Introducción a la psicología social*, Bartzelona: Editorial UOC, 93-138.
- Torras, Meri (2016). *Cuando el cuerpo de la autora traza la poética emocional del corpus*. Un ojo de cristal, de Miren Agur Meabe, Instituto Cervantes, Varsovia [ahozko komunikazioa].